

Posudek bakalářské práce

Libor Houha, *Studie k dějinám středověkého osídlení. Zaniklé vesnice na Slánsku ve světle archeologických výzkumů*. 48 str. textu, 2 str. katalogu, 10 str. obrázkových příloh. Bakalářská práce, Archeologický ústav, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013.

Hlavním cílem předkládané práce bylo vytvořit katalog zaniklých vrcholně středověkých vsí na Slánsku, a dále detailněji přiblížit dvě z nich, zaniklý Řimín a Újezdec. V první části práce se autor zabývá použitými metodami (str. 2–5), vymezením sledované oblasti a jejími přírodními podmínkami (str. 6–9) a postupem osídlení v Čechách a na Slánsku (kolonizací, str. 10–21). Druhá část práce je konkrétnější, věnuje se dějinám bádání o daném tématu (str. 22–25) a obsahuje katalog zaniklých vsí (str. 26–40). Následuje závěrečné zhodnocení (str. 41–43), seznam literatury a pramenů. Práce je uzavřena přílohou s katalogem antropogenních povrchových tvarů v areálu zaniklé vsi Újezdec a obrazovou přílohou.

Dějiny středověkého osídlení a s nimi také studium zaniklých vsí mají v České republice dlouhou tradici a dosáhly výsledků, které obstojí i v evropském kontextu. Mezi jedny z důležitých předpokladů takového studia patří interdisciplinarita a kultivované využití široké škály pramenů. Nelze se vyhnout kritické práci se soudobými písemnými prameny, kartografickými podklady a s výpovědí místních a pomístních jmen. Pro archeology je navíc samozřejmostí zvládnout nejen své nálezy, ale také výpověď památek uchovaných dodnes v terénu v podobě drobných povrchových tvarů.

Ještě náročnější je ale teoretické zvládnutí historické problematiky, kterou dějiny osídlení a studium zaniklých vsí pomáhají řešit. Zde se pohybujeme mezi mediévistikou, agrárními dějinami, historickou geografii, ekonomickou antropologií a dalšími. V bakalářské práci tak spatřujeme spíše první krok, kterým student vstupuje do tohoto neobyčejně živého evropského tématu.

Úvodní část předkládané práce L. Houhy je tvořena sídelně-historickými kapitolami, které jsou přehledně a logicky řazeny. Naplnění jednotlivých kapitol není zcela optimální a vzdaluje se tomu, co od studie k dějinám osídlení a zaniklým vsím obvykle očekáváme. V kapitole „Použité metody“ tak nalezneme krátkou pasáž o písemných pramenech a použité literatuře. Pod písemnými prameny jsou ale míněny pamětní knihy obcí a slánská farní kronika, chybí jakákoliv zmínka o středověkých písemných pramenech a jejich edicích. Autor s nimi také nikde nepracuje, údaje přebírá z různě staré vlastivědné literatury. V pojednání o mapových dílech a leteckých snímcích čtenáře udiví tvrzení o přirozeném původu antropogenních objektů (str. 2). V pasáži o výzkumu povrchových tvarů zase údaj o metodice vypracované E. Černým na Černokostecku (str. 5). Trochu překvapuje neuvedení klíčových monografií E. Černého (1979; 1992) a studie Z. Smetánky a J. Klápště (1981).

Ze sídelně-historického pohledu by mohla být cenná kapitola pojednávající kolonizaci. Výklad je ale nevyvážený a v zásadě mísí různé nesourodé údaje obsažené v monografiích J. Klápště, J. Žemličky, F. Grause a J. Krofty. Nezdá se ale, že by se diplomant v dané problematice orientoval. V souladu se starší literaturou rozlišuje např. vnitřní a vnější kolonizaci, za vnější kolonizaci však považuje i pouhé rozšiřování německého jazyka v 17.–18. století (str. 15, 18).

Výklad pravěkého a sídelního vývoje na Slánsku trochu překvapuje výběrem použité literatury. Např. pravěk Slaného je popsán na základě stručného přehledu historika J. Žemličky publikovaném v příslušném svazku Historického atlasu měst České republiky. V bakalářské práci se ale navíc objevují termíny jako „*kultura nálevkovitých pohárků*“ nebo „*několik podzemnic*“ (str. 16). Není jasné, co autor míní pod dvěma typy kolonizace, a to

„*církevní a obchodní*“ (str. 19). V těchto kapitolách postrádáme úvahy o raně středověké sídelní situaci, o strukturálních proměnách osídlení a archeologických nálezech na území Slánska.

Přehled bádání o zaniklých středověkých vsí je stručný, což nelze vytknout. Problémem je ale opět jeho nevyváženost. Podruhé zaráží spojení E. Černého s Černokosteleckem (str. 23).

Druhou část bakalářské práce L. Houhy tvoří katalog zaniklých vsí (str. 26–41). Ty jsou uspořádány abecedně podle jména, u každé vsi je vždy jedna pasáž věnovaná historii a druhá lokalizaci. Bohužel často chybí i takový základní údaj, jako je katastrální území, na kterém se zaniklá ves měla nacházet. Citelně postrádáme i základní charakteristiku přírodních podmínek a dispozic místa. V několika případech je popis některých zaniklých vsí doplněn o další informace, zejména pokud byly v minulosti předmětem archeologického výzkumu nebo průzkumu (Lhota, Ostrov u Jedomělic, Svídna). Detailnější pozornost je věnována vsi Římín a Újezdec, kde archeologickou pramennou základnu obohatil sám diplomant.

Způsob sestavení katalogu není určitě optimální. Problémy se týkají jmen lokalit a jejich výběru. Řada chyb plyne z nekritického přejímání starší vlastivědné literatury, jejíž autoři měli na poč. 20. století k dispozici jen minimum vydaných písemných pramenů (F. Velc, Z. Wirth). Situaci někdy komplikují nejednoznačné a někdy i nesprávné záznamy v soupisu F. Roubíka. Moderní katalog by měl ale takové problémy spíše odstraňovat, nikoliv je počítat. Není jasné, proč autor systematicky nepracoval alespoň s Profousovým lexikonem. Ten by mu poskytl nejen cenné vodítko pro vyhledání nejstarších středověkých písemných zmínek, ale objasnil i řadu dalších jevů.

Příkladem lze uvést **Bačalky**. Ty jsou zmiňovány až v 17. století, přičemž toto jméno bylo poměrně obvyklé pro osamoceně stojící hospodářské dvory (ovčiny). Není tedy důvod v nich spatřovat zaniklou středověkou ves.

Jiným výmluvným příkladem jsou **Rusavky**. Libor Houha se opírá pouze o text F. Velce a v souladu s ním uvádí zmínku z roku 1440, týkající se majetkového převodu práv k „*újezdci řeč. Rušavky*“, které od Václava z Kopist získali Pešík z Kunvaldu a Jindřich z Kozince. Libor Houha pokračuje „*Komu však patřily Rusavky předtím, prameny neuvádějí.*“ (str. 32). Stačí přitom pohled do příslušného místa v lexikonu A. Profouse a odpověď nalezneme. Již v roce 1420 nechal císař Zikmund zapsat „*Václavovi z Kopist plat na Újezdci kostela vyšehradského*“.¹

Zavádějícím případem je ves jménem **Skály**, která nikdy nezanikla a dnes je pouze místní částí obce Telce (jak diplomant ostatně sám uvádí). Existence dvou sídlištních jader v těsném prostorovém kontaktu je topograficky neobyčejně zajímavá a jistě by stála za hlubší analýzu.

Stejně závažné jako nevyužití Profousova lexikonu je opominutí toponomastiky jako celku. Autor si tak uzavřel cestu k jedné z důležitých pramenných kategorií. S tím nakonec souvisí vytváření nesmyslných jmen (Hlína místo Hlína) nebo zaměňování pomístního jména za místní (Nosačice, pro místní jméno Nosatice uváděné Roubíkem nejsou žádné doklady). Autor chybuje i v základní terminologii, když místní jména uvádí jako lokální názvy (str. 3) a pro pomístní (traťová) jména zase užívá termín místní jména (str. 4).

Některé chyby bakalářské práce mohla korigovat i jedna z mála velkých syntéz ke „středověké kolonizaci zemí českých“ J.V. Šimáka (1938).² Její znalost by diplomantovi pomohla v případě vsi **Tuklaty** zmíněné ve známém ostrovském falzu (údajně 1205). Zaprvé, nemusí se jednat o zaniklé Tuklaty u Slaného, ale o zaniklé Vykleky u Havraně (takto právě Šimák 1938, 829). Zadruhé, v žádném případě neplatí, že „*V 11. a 12. století zde ostrovští duchovní založili kapli sv. Vojtěcha*“ (L. Houha, str. 38). V listině, jejíž plná edice je dnes snadno přístupná také on-line, totiž stojí, že jakýsi ctihodný Zbraslav daroval ostrovskému

¹ Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách III. Praha. (zde str. 613 s odkazem na pramen)

² Šimák, J.V. 1938: České dějiny I/5. Středověká kolonisace v zemích českých. Praha.

klášteru „*capellam sancti Adalberti cum terra ad quinque aratra in villa Thuclecyeh, que etiam dicitur Hawrani*“ (CDB II, 382 č. 359).³

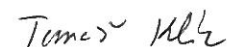
Těžiště katalogu leží v popisu situace zaniklých vsí Řimín a Újezdec. Sdělení o Řimíně bohužel není čtenáři vždy zcela srozumitelné, neboť některé věty stojí mimo stylistická a gramatická pravidla českého jazyka (str. 32–35). Povrchové sběry zde v minulosti realizoval M. Volf, k dispozici jsou i letecké snímky Z. Smrže. Diplomant L. Houha zde zorganizoval geofyzikální měření, které ale nové poznatky zatím nepřineslo. Autorův pohled do areálu zaniklé vsi Újezdec je již jasnější. Libor Houha zde identifikoval a popsal skupinu vyvýšených povrchových tvarů, jejichž úpatí zaměřil pomocí GPS a zanesl do základní mapy 1 : 10 000.

Na sledovaném území Slánska leží také jedny z archeologicky dobře poznanych a příkladově dokumentovaných zaniklých vsí – Svídna u Drnku, Ostrov u Jedomělic, popř. Lhotka u Smečna. Jejich popis diplomant přebírá z textů autorů výzkumů a zaměření (Z. Smetánka, J. Richterová, J. Klápště).

Závěr předkládané práce je poměrně stručný a nepřekračuje předchozí směřování práce. Autor shrnuje první písemné doklady pro zaniklé vsi, zamýšlí se nad jejich stavebním materiálem a hledá příčiny nízké výpovědi geofyzikálního měření v Řimíně. Poměrně dlouhý odstavec je věnován úvaze o příčinách zániku vsí. Zvláště v této kapitole citelně postrádáme širší reflexi české literatury věnující se problematice zaniklých vsí.

Pokud jde o celkové posouzení předkládané práce, lze kladně hodnotit výběr tématu, znalost regionální vlastivědné literatury a také vlastní autorovy terénní aktivity v areálu zaniklých vsí Újezdec a Řimín. Z práce jako celku dále vyplývá diplomantovo sympatické zaujetí jeho regionem a tématem. Na druhou stranu nelze přejít závažné nedostatky v kritické práci s jednotlivými pramennými kategoriemi a odbornou literaturou. Zásadním problémem je pak kvalita katalogu zaniklých vsí. Slabinou předkládané práce je také její stylistika a gramatika. Ta často neodpovídá pravidlům českého jazyka, popř. nesplňuje nároky odborného textu. Z těchto důvodů navrhuji zvážit, zda by student neměl v zadaném tématu ještě pokračovat a hlavní odborné i jazykové nedostatky opravit. V opačném případě se ale přikláním ke klasifikaci známkou dobře.

V Praze, 12.6. 2013

PhDr. Tomáš Klír, Ph.D.
Ústav pro archeologii
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze

³ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, 805–1197, (Friedrich, G., ed.). Pragae 1904–1907.